

Русини-українці Галичини в австрійському парламенті (1861 – 1865 рр.)

Кавацюк Дмитро Іванович

Аспірант кафедри історії України та методики викладання історії Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76000
e-mail: dmytro_kawazjuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1392-4523

Стаття присвячена діяльності українського представництва в австрійському парламенті в 1861 – 1865 рр. Автор визначив кількісний склад русинів-українців у рейхсраті, основні напрямки діяльності українських депутатів.

Ключові слова: Палата послів, рейхсрат, Галичина, Галицький крайовий сейм, вибори.

Русины-украинцы Галиции в австрийском парламенте (1861 – 1865 гг.)

Кавацюк Дмитрий Иванович

Аспирант кафедры истории Украины и методики преподавания истории Факультета истории, политологии и международных отношений Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника
ул. Шевечнка, 57, Івано-Франковск, 76000
e-mail: dmytro_kawazjuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1392-4523

Статья посвящена деятельности украинского представительства в австрийском парламенте в 1861 – 1865 гг. Автор определил количественный состав русинов-украинцев у рейхсрате, основные направления деятельности украинских депутатов.

Ключевые слова: Палата послов, рейхсрат, Галиция, Галицкий краевой сейм, выборы.

Rusyn-Ukrainians of Galicia in the Austrian parliament (1861 - 1865)

Kavatsiuk Dmytro

Postgraduate student of the Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History of the Faculty of History, Politology and International Relations of the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

57 Shevchenko st., Ivano-Frankivsk, 76000

e-mail: dmytro_kawazjuk@ukr.net

ORCID: 0000-0002-1392-4523

The article is dedicated to the activity of Ukrainians representation in the Austrian parliament in 1861 - 1865 years. The author determined the quantitative composition of Rusyn-Ukrainians in the Reichsrat, main directions of the activity Ukrainians deputies.

Keywords: House of Ambassadors, Reichsrat, Galicia, Diet of Galicia and Lodomeria, election.

Друга половина XIX ст. стала переломною в історії Габсбурзької монархії. Зовнішньополітичні поразки Австрії 50-х рр., невдала австро-італо-французька війна в 1859 р. примушувала імператора Франца Йосифа I та уряд шукати підтримки в середині країни. Проголошення «жовтневого диплому» та «лютневого патенту», які стали своєрідною конституцією і діяли до грудня 1867 р., було спробою знайти підтримку всіх народів багатонаціональної імперії. Ситуацію ускладнювала постійна суперечка з Пруссією за першість між німецькими державами, яку Австрійська імперія поступово програвала. Одним з основних параграфів нових законів було скликання представницьких зборів, які називалися рейхсрат [4, с. 392–393].

Русини-українці Галичини, що входила до складу монархії з 1772 р., брали участь у всіх парламентських перетвореннях. Починаючи з 1861 р., українське представництво входило до рейхсрату, укладало тактичні союзи і співпрацювало з багатьма депутатами, було складовою частиною різних парламентських фракцій. Згадана проблематика в українській історіографії представлена, насамперед, працею «Історія політичної думки галицьких українців» К. Левицького, де автор розкрив декілька промов депутатів у парламенті. Уперше ґрунтовний аналіз парламентської діяльності русинів українців у рейхсраті зробила львівська дослідниця О. Аркуша. Також варто відзначити наукові розвідки І. Черновола, В. Плекана і зарубіжні досліджен-

нями С. Пія та Г. Біндера. Джерельну базу становлять протоколи засідань Галицького крайового сейму та австрійського парламенту [2, с. 265; 6–17].

Мета статті – розкрити діяльність русинів-українців Галичини в австрійському парламенті протягом 1861 – 1865 рр. З огляду на поставлену мету, необхідно виконати такі завдання: з'ясувати кількісний і персональний склад українського представництва, окреслити основні напрями роботи в рейхсраті та головні здобутки послів. Методологічну основу статті складають методи аналізу та синтезу, проблемно-історичний, логічний, порівняльний та статистичний.

Австрійський парламент складався з двох палат. Палата панів, яку формував імператор із членів династії Габсбургів, вищого духовенства Римо-католицької і греко-католицької церков та видатних державних діячів, що, на думку Франца Йосифа I, заслужили таке право. Палату послів обирали депутати крайових сеймів між собою шляхом голосування. Для кожного коронного краю наперед було визначена кількість депутатів, які мали представляти його в парламенті. Галичина отримала 38 мандатів у Палаті послів [1, с. 223].

Український національний рух у Галичині в середині XIX ст., за загальноприйнятою в історіографії концепцією чеського дослідника Мирослава Гроха, перебував на організаційній стадії (другий етап (В)). Русини-українці неготові до ліберальних реформ у зв'язку з слабкістю українського національного руху, змогли обрати до Галицького сейму 49 своїх представників з 150 депутатів, що становило 32,7%. Однак, зважаючи на доволі чисельне представництво в сеймі, русини-українці теоретично могли розраховувати на третину мандатів від Галичини в рейхсраті [5, с. 82–83].

В українській історіографії побутує думка, що в першій каденції австрійського парламенту русинів-українців представляло 13 депутатів, що становило 34% від загальної кількості депутатів Галичини. Така відсоткова частка в цілому відповідала національній структурі Галицького сейму, але вона надзвичайно мала з огляду на національну структуру Королівства Галичини та Володимирії (офіційна назва Галичини). Однак до сьогодні в історичній науці не визначено персональний склад українського представництва, що дало б можливість говорити про наявність або відсутність суспільно-політичних діячів, здатних боротися за свої права. Ця цифра, на нашу думку, взята з доповідей депутатів у парламенті, які публікувалися в тогочасній єдиній українській газеті москвофільського спрямування «Слово». Зокрема, А. Могильницький, виголошуючи промову в Палаті послів у вересні 1864 р., зазначив, що русини-українці мають у своєму розпорядженні 13 голосів [1, с. 225].

Напередодні голосування в сеймі єпископ Спиридон Литвинович наприкінці квітня 1861 р. уклав угоду з поляками. Він зобов'язувався трактувати проблеми Галичини в парламенті як внутрішньо галицькі та увійти до польської парламентської фракції – Польського кола. Саме тому його було обрано представником від першої курії. Депутатами парламенту стали сім представників

греко-католицького духовенства: крім С. Литвиновича, Антін Могильницький, Михайло Куземський, Іван Полевий, Юліан Негребецький, Антоній Юзичинський, Антін Добрянський та шість селян: Симон Тарчановський, Іван Русецький, Микола Ковбасюк, Валентин Білевич, Адам Стоцький та Іван Карпинець [17, с. 529–541].

Щоправда, у жовтні 1861 р. Ю. Негребецького було позбавлено мандата через невідвідування засідань парламенту, як наслідок, русинів-українців у Палаті послів залишилося 12. Однак на той час було встановлено українськими депутатами контакти з польським селянином Міхаелем Віталісом та русином-українцем Буковини Георгієм Турецьким. Водночас А. Добрянський вступив до Польського кола, але зберіг зв'язок з українським представництвом та періодично з ним співпрацював. [12, с. 1509].

Перша каденція австрійського парламенту тривала з 29 квітня 1861 р. до 27 липня 1865 р. та складалася з трьох сесій. Перша сесія тривала з 29 квітня 1861 р. до 18 грудня 1862 р., друга – з 17 червня 1862 р. до 15 лютого 1864 р., а третя – з 12 листопада 1864 р. до 27 липня 1865 р. Загалом за згаданий період відбулося 160 засідань Палати панів та 375 засідань Палати послів рейхсрату [7–9].

Після відкриття парламенту Францом Йосифом I русини-українці об'єдналися навколо досвідченого політика, одного з керівників української фракції в Галицькому сеймі єпископа С. Литвиновича та відмовилися вступати до Польського кола і протягом цілої каденції 1861 – 1865 рр. входили до об'єднання австро-німецьких централістів. Згрупування депутатів навколо вищого духовенства не було звичним, оскільки греко-католицькі митрополити та єпископи ігнорували засідання парламенту та сейму, на що вперше звернув увагу І. Чорновол. Відомими послами стали С. Литвинович та А. Могильницький, які протягом каденції часто виступали з промовами. Вони загалом здійснили 19 виступів з 27 всього українського представництва [7, с. 123; 8, с. 102–103].

У зв'язку з дебатами в парламенті про надання широких автономій коронним краям 25 червня 1861 р. виступив С. Литвинович. На його думку, автономія є «вільним рухом, розвитком та свободою для всіх країв і держави», проте вона не має переростати в «гегемонію і пута для народу». «Школи народні віддали в управління не тільки крайовому сейму, але щоб своє слово сказали в їхній справі громада, повіт та округ, тому належить це постановити по закону». Свою промову С. Литвинович закінчив реплікою, яку часто повторювали в парламенті інші депутати: «Кожному своє і нікому кривда». Виступ депутата викликав широке схвалення в парламенті та виклики «Браво» [11, с. 370–376].

27 червня 1861 р. в Палаті послів узяв слово А. Могильницький, заявивши, що русини-українці мають тисячолітню історію, яка пов'язана з держа-

вою Русь. Він переконував, що в XI ст. вже була сформована давньоруська мова і звід законів (Правда Ярослава Мудрого) та з'явилися історичні твори, написані істориком Нестором. Тому не можна говорити, що русини-українці як народ виникли лише в 1848 р., як заявляли поляки. Депутат висловив прагнення, щоб навчання в школах здійснювалося також «руською», тобто українською мовою. Проте головною ціллю українського представництва, що мала вирішити багато проблем суспільного життя в краї, на думку А. Могильницького, був поділ Галичини на дві провінції (Західну та Східну Галичину) [11, с. 391–394].

Українське представництво 30 вересня 1861 р. подало уряду «Прохання руських послів у Відні про виконання прав руського народу у сфері його мови». У зверненні, зокрема, зазначалося, що Східна Галичини є «руським краєм, а не польським», це було підтверджено Головною руською радою в 1848 р., яку всі визнавали законним органом. Тому польська, німецька мови або іврит не можуть бути визнаними крайовими мовами. Українські депутати ставили вимогу, щоб «у Східній Галичині руська мова була визнана єдиною крайовою мовою як наукова у всіх школах Східної Галичини. Учні польської національності, щоб зберігали право навчатися рідною для них мовою, проте заборонено примушувати русинів-українців навчатися польською». Прохання не поширювалося на навчання німецькою мовою, оскільки це була державна мова віденського уряду [3, с. 375–376].

Словенський депутат Ловро Томан виступив із заявою, щоб призначати судьями усіх інстанцій тільки кандидатів зі знанням мов відповідно до населення, яке проживає в коронному краю. У зв'язку з цим С. Литвинович 17 травня 1862 р. заявив, що в Галичині не існує принципу рівності мов, а подання в українській мові викликало тільки сміх у польських урядовців. Під час подальших дебатів 22 травня виступив А. Могильницький. У Східній Галичині існують повіти, переконливо зазначив депутат, у яких проживало 60-70 німців, 9-10 поляків та 25 тисяч русинів-українців, а подання в суди не приймаються «руською» (українською) мовою. Виступ А. Могильницького мав суспільний резонанс. 30 травня Галицьке намісництво видало закон, у якому дозволялося в 12 східних повітах писати подання польською, німецькою та «руською» мовами [13, с. 2742, 2798].

Український депутат М. Куземський подав дві інтерпеляції (депутатські запити) від русинів-українців. Депутат звернув увагу, що в німецьких провінціях ще в XVI – XVII ст. були заведені книги, де записувалися власники землі. Тому вияснити власника земельної ділянки, на його думку, досить просто. У Галичині таких списків не має і ґрунтові спори доходять до міністерства та імператора. М. Куземський поставив питання уряду, коли планується таке для Галичини [11, с. 689].

Відповідь на інтерпеляцію уряд дав 12 серпня 1861 р., що робота по створенню ґрунтових книг ведеться, але потрібно доопрацювати проект про земельний реєстр, розроблений в 1860 р. З цією метою міністерство юстиції співпрацювало

з міністерством фінансів, а в надалі планує узгодити все з місцевими сеймами [11, с. 769].

Другу інтерпеляцію М. Куземський подав 30 травня 1862 р. з тим самим питанням, як і попередню, оскільки в містечку Нижнів (нині – село Тлумацького району Івано-Франківської області) відбулося зіткнення через ґрунтовий спір в середині громади. Ситуація була настільки серйозною, що зі Станиславова (сучасне м. Івано-Франківськ) направлено два взводи регулярної армії (піхоти і кінноти). Депутат прагнув таким чином пришвидшити введення ґрунтових книг, які в його розумінні мали сприяти врегулюванню численних конфліктів [13, с. 2891].

Більшість депутатів у парламенті входили до складу різноманітних комісій (комітетів), покликаних вирішувати конкретні питання, наприклад, розроблення нового податкового закону чи бюджету на наступний рік. Наприклад, А. Юзичинський з 25 листопада 1864 р. входив до податкової комісії, а А. Могильницький допомагав вирішувати питання в спеціально створених комітетах: урегулювання житлових умов, залізничного сполучення Львів-Чернівці та допомога єврейській громаді Чернівців. Проте нам не вдалося віднайти інформацію про конкретні результати участі депутата в засіданнях комітетів [8, с. 98, 103].

До найбільшої кількості комітетів, завдяки своєму авторитету серед депутатів парламенту через керівництво Головною руською радою та Галицько-руською матицею, входив М. Куземський. Під час другої сесії – до нотаріальної, податкової, адресної та петиційної комісії, а під час третьої – до адресної і фінансової. С. Литвинович 23 липня 1863 р. був обраний до фінансового комітету, який пізніше і очолював. Він відповів 15 січня 1864 р. на інтерпеляцію депутата від Штирії Карла Рехбауера про отримання кредиту в розмірі 10 мільйонів золотих ринських [8, с. 102–103; 14, с. 1823].

Серед депутатів обирали на нетривалий період (9–12 засідань) секретарів, які зачитували листи і петиції на початку кожного засідання. Функції секретаря протягом першої каденції рейхсрату з середовища українського представництва двічі виконував А. Юзичинський та один раз А. Могильницький [8, с. 98; 9, с. 131, 137].

Для Галичини в XIX ст., зважаючи на багатовікову полонізацію краю, було характерним існування окремої групи діячів, які вважали себе «русинами» (українцями) за походженням та поляками за національністю – *Gente Ruthenum, nation Polonum*. З середовища депутатів, які представляли Галичину в парламенті, до цієї групи належали Микола Зублікевич, Казимир Грохольський, Казимир Дідушицький та Теодор Шемельовський. Якщо перші три належали до полонізованих руських родів ще в минулому, то Т. Шемельовський був сином греко-католицького священника, а в сеймі виступав українською мовою [10, с. 113].

У Палаті панів русинів-українців протягом першої каденції представляв тільки греко-католицький митрополит Григорій Яхимович. У період 1864 – 1869 рр. митрополитом ГКЦ був С. Литвинович, тому автоматично перейшов з нижньої палати до верхньої (митрополит ГКЦ автоматично ставав депутатом Палати панів). Для Палати

панів австрійського парламенту була характерною консервативність перебігу засідань, які часто зводилися до зачитування законів та їхнього прийняття або неприйняття без дебатів. Показово, що окремі засідання тривали трохи більше години. У протоколах Палати панів нами не знайдено жодної інформації, яка б свідчила про виступи Г. Яхимовича [15, с. 1438].

С. Литвинович, який почав брати участь у засіданнях Палати панів з третьої сесії, був обраний зразу до трьох комісій: фінансової, торгівельної і митного права та фінансового законодавства. Його обрання, на нашу думку, можна пояснити тільки авторитетом, здобутим в Палаті послів, оскільки економічної освіти С. Литвинович не мав. Працюючи в згаданих комісіях, він чотири рази виступив на засіданнях та доповідав про проекти законів, які надійшли з Палати послів і стосувалися судової системи, фінансування освітньої сфери та видобутку солі [6, с. 17, 38].

С. Литвинович подав 19 липня 1865 р. петицію з вимогою встановлення залізничного сполучення Львів-Броди з подальшим рухом поїзда до Чернівців. На думку депутата, це мало покращити сполучення повітів Східної Галичини зі Львовом та сприяти економічному розвитку регіону. Петицію було прийнято на тому ж засіданні. А вже 25 липня він активно підтримав своїх колег-депутатів у справі побудови залізниці між Кишице (нині – м. Кошице в Словацькій республіці) та Обербергом (нині – село в Австрії). Для С. Литвиновича, як представника греко-католицького духовенства, не було характерним тяжіння до консерватизму. Припускаємо, що це було наслідком тривалого перебування у Відні, коли він був парохом у церкві св. Варвари 1848 – 1857 рр. та ректором Віденської духовної семінарії 1852 – 1857 рр. [16, с. 695–696, 825–826].

Таким чином, для русинів-українців Галичини, яких у Палаті послів протягом першої каденції в 1861 – 1865 рр. було 13 осіб, головним стало питання вживання «руської», тобто української, мови в державних інстанціях усіх рівнів та навчальних закладах Галичини. Важливо, що русини-українці об'єдналися навколо досвідченого С. Литвиновича, який і визначав головні напрямки діяльності. Однак через малу чисельність українське представництво (13 з 343 депутатів) обмежувалося вимогами, які не виконувалися урядом. Австро-прусько-данська війна на зовнішньополітичній арені та конфлікт уряду з угорським національним рухом відтіснили «українське питання» на другий план.

М. Куземський у парламенті вирішував, за допомогою інтерпеляцій, проблему ґрунтових конфліктів, які набули широкого поширення в Галичині у зв'язку з нестачею селянам землі. Своєю чергою С. Литвинович не тільки очолював українське представництво в Палаті послів, але з 1864 р. активно захищав інтереси русинів-українців у Палаті панів, де були присутніми міністри та члени династії Габсбургів.

Перспектива дослідження, на наше переконання, полягає в з'ясуванні зв'язків русинів-українців у австрійському парламенті з іншими депутатами та цілими фракціями. Цікавим було б також висвітлення діяльності українського представництва в чеськомовних і німецькомовних газетах та часописах Австрійської імперії.

Література

1. *Аркуша, О.* Українці в представницьких органах Австрійської імперії / О. Аркуша // *Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації публічного життя до сьогодення* / гол. ред. ради В. Литвин, кер. авт. колективу В. Смолій, НАНУ Інститут історії України. – К., 2010. – С. 203–240.
2. *Винник, Н.* Українська традиція галицького парламентаризму в українській історіографії / Н. М. Винник // *Інтелекція і влада*. – 2011. – Вип. 21. – С. 264–272.
3. *Прошение Послѣвъ рускихъ въ Вѣдни о соблюденіе правъ руского народа по части его языка* // *Слово*. – 1861. – 14 (26) Октобрія. – 375–376.
4. *Цьольнер, Е.* Історія Австрії / Е. Цьольнер. – Львів, 2001.
5. *Чорновол, І.* Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / І. Чорновол. – Львів, 2002.
6. *Index nebst Redner-Berzeichniss zu den stenographischen Protokollen des Herrenhauses des österreichischen Reichsrathes für die dritte Session 1864 – 1865.*
7. *Index zu den stenographischen Protokollen des Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrathes für die erste Session 1861 – 1862.*
8. *Index nebst Redner-Berzeichniß zu den stenographischen Protokollen des Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrathes für die zweite Session 1863 – 1864.*
9. *Index zu den stenographischen Protokollen des Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrathes für die dritte Session 1864 – 1865.*
10. *Pijaj, S.* Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848 – 1879 / S. Pijaj // *Українські традиції парламентаризму, XIX – XXI вік* / под ред. J. Moklaka. – Kraków, 2006. – S. 95–125.
11. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten in der I. Reichsraths-Session (vom 29. April 1861 bis 18. Dezember 1862).* – I. Band (1-50). – Wien, 1862. – 1148 s.
12. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten in der I. Reichsraths-Session (vom 29. April 1861 bis 18. Dezember 1862).* – II. Band (51-100). – Wien, 1862. – S. 1149-2352.
13. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten in der I. Reichsraths-Session (vom 29. April 1861 bis 18. Dezember 1862).* – III. Band (101-150). – Wien, 1862. – S. 2352-3726.
14. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten in der II. Reichsrathssession (vom 17. Juni 1863 bis 15. Februar 1864).* – Zweiter Band. – Wien, 1864. – S. 1060-2278.
15. *Stenographische Protokolle des Herrenhauses des Reichsrathes Erste Session 1861 – 1862.* – Wien, 1862. – 1438 s.
16. *Stenographische Protokolle des Herrenhauses des Reichsrathes Dritte Session 1864 – 1865.* – Wien, 1865. – 892 s.
17. *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu krajowego galicyjskiego we Lwowie odbytych od dnia 15. do 26. Kwietnia 1861 r.* – Lwów, 1861. – 543 s.